

روحانیت و دولت مدرن

عبدالوهاب فراتی

www.ketab.ir

روحانیت و دولت مدرن

عبدالوهاب فراتی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۴۰۰

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

طراح جلد: رویا نگاران

چاپ و صحافی: آرزوی دیدار

سرشناسه: فراتی، عبدالوهاب، ۱۳۲۷.

عنوان و نام پدیدآور: روحانیت و دولت مدرن / عبدالوهاب فراتی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۳۲۰ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۸-۵۰۹-۳

وضعیت فهرستفروسی: قیفا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: روحانیت - ایران - فعالیت‌های سیاسی.

موضوع: Clergy - Political activity - Iran.

موضوع: روحانیت - فعالیت‌های سیاسی.

موضوع: Clergy - Political activity.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: DSR ۱۵۶۳

رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۳۰۸۳۸

شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۷۹۶۱۷

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهرشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶ تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران: خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۲۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

■ فهرست ■

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۳
۱. اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۱۳
۲. پیشینه تحقیق.....	۱۴
۳. هدف تحقیق و کاربرد آن.....	۱۴
۴. روش تحقیق.....	۱۴
۵. تعریف و بیان مسئله تحقیق.....	۱۵
۶. فرضیه تحقیق.....	۱۶
۷. نوآوری و نقدهای تحقیق.....	۱۷
۸. ساختار تحقیق.....	۱۷
فصل اول: کلیات و مباحث نظری.....	۲۱
۱. تقریر موضوع.....	۲۳
۱-۱. روحانیون سنتی و بافت دولت.....	۲۷
۱-۲. روحانیون عرف‌گرا و سرشت دولت.....	۲۸
۱-۳. روحانیون راه سوم و تأملات جدید روحانیت درباره دولت مدرن.....	۲۹
۱-۳-۱. عالمان محافظت‌گرا و بافت سنتی دولت.....	۳۲
۱-۳-۲. نواندیشان حوزوی و بافت جدید دولت.....	۳۴
۲. مفاهیم پژوهش.....	۳۷
۲-۱. دولت قدیم و جدید.....	۳۷

۴۱	۲-۲. روحانیون سنتی.....
۴۱	۲-۳. روحانیون عرف‌گرا.....
۴۲	۲-۴. روحانیون راه‌سوم.....
۴۵	۲-۵. روحانیت نواندیش و عالمان محافظت‌گرا.....
۴۷	۲-۵-۱. تمایز روش‌شناسانه.....
۴۷	۲-۵-۲. تمایز در پایگاه انتقادی.....
۴۸	۲-۵-۳. تمایز در مطلوبیت‌ها.....
۵۱	جمع‌بندی.....
۵۳	فصل دوم: دولت مدرن و تجربه آن در ایران.....
۵۵	پیشگفتار.....
۵۷	گفتار اول: چستی دولت مدرن.....
۶۷	گفتار دوم: تجربه دولت مدرن در ایران معاصر.....
۷۹	گفتار سوم: نظریه جمهوری اسلامی ایران و بافت دولت مدرن.....
۸۶	۱. ساخت دولت در جمهوری اسلامی ایران، نظریه‌ها و تحلیل‌ها.....
۹۰	۲. دولت دینی و تحلیل بافت آن در محافل هوزوی.....
۹۵	جمع‌بندی.....
۹۷	فصل سوم: روحانیون سنتی و عرف‌گرا؛ از تعطیلی دولت تا نسخ شریعت.....
۱۰۱	گفتار اول: روحانیون سنتی و نظریه تعطیلی دولت.....
۱۰۹	گفتار دوم: عالمان عرف‌گرا؛ نسخ شریعت و عرفی‌شدن دولت.....
۱۲۳	جمع‌بندی.....
۱۲۵	فصل چهارم: روحانیون راه‌سوم: محافظت‌گرایان و بافت جدید دولت.....
۱۲۷	مقدمه.....
۱۳۱	گفتار اول: پیمان‌های اجتماعی؛ بدیل ربوبیت الهی.....
۱۳۳	۱. ولایت انسان و مشکلات دموکراسی.....
۱۴۱	۲. فقه اسلامی و مسئله قراردادهای اجتماعی.....
۱۵۳	گفتار دوم: پسینی‌بودن اعتبار سیاست و دولت مدرن.....
۱۵۴	۱. فقه اسلامی و بافت دولت.....
۱۵۷	۲. نظم دینی و اعتبار ثانویه رأی مردم.....

جمع‌بندی.....	۱۶۷
فصل پنجم: روحانیون راه سوم: نواندیشان حوزوی و بافت جدید دولت.....	۱۶۹
درآمد.....	۱۷۱
گفتار اول: نظریه خطابات قانونیه و دولت مدرن.....	۱۸۱
۱. امام خمینی و انواع خطابات شرعی.....	۱۸۴
۲. فقه و سرشت خطابات قانونیه.....	۱۸۶
گفتار دوم: حوزه‌های خالی از نص و مشروعیت‌یافتن حقوق مردم.....	۱۹۱
۱. نظریه حق الطاعه و مشروط‌شدن دولت مدرن.....	۱۹۳
۲. امور مباحه بالاصل و بازگشت مردم به قدرت.....	۱۹۶
گفتار سوم: فرمول‌بندی فقهی «اقتدار مدنی» و دولت مدرن.....	۲۰۷
گفتار چهارم: نظریه حقوق مشترک و پیراستن اقتدارگرایی از تن حکومت دینی...۲۲۱	
۱. سرچشمه‌های تولید حق در فقه اسلامی و ساختار نوین دولت.....	۲۲۳
۱-۱. دولت اسلامی و دوگانه حق و تکلیف.....	۲۲۹
۱-۲. مسلک برائت عقلی و ظهور منابع متکثر تولید حق.....	۲۳۲
۱-۲-۱. آزادی.....	۲۳۴
۱-۲-۲. تسهیل و ترخیص.....	۲۳۵
۱-۲-۳. مالکیت و تسلط انسان بر تصرف.....	۲۳۵
۲. سنت اجتهادی و مسئله‌ای به نام دولت مدرن.....	۲۳۸
۲-۱. سرشت ولایت در بافت دولت اسلامی.....	۲۴۰
۲-۲. قبح استبداد در بافت دولت دینی.....	۲۴۵
گفتار پنجم: شریعت عقلانی و پذیرش دولت عرفی.....	۲۵۳
جمع‌بندی.....	۲۶۷
خاتمه؛ خلاصه و برخی نتیجه‌ها.....	۲۶۹
۱. عالمان شیعی و تحول در معنای حکومت‌داری.....	۲۷۱
۲. روحانیت؛ سنت مذهبی و مفاهیم مدرن.....	۲۷۴
۳. روحانیت و مناقشه دولت مدرن؛ از نائینی‌گرایی جدید تا وفاداری به نظریه امام خمینی..	۲۷۸
منابع.....	۲۸۳
۱. فارسی.....	۲۸۳

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، بار دیگر دین و معرفت دینی به‌ویژه تعالیم متعالی اسلامی، به عنوان فکر و فرهنگ مرفعی و نجات‌بخش آدمی، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر شد. تجدید حیات تعالیم و حیانی و ارزش‌های اسلامی از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان و احیای روح ستم‌شیزی در آنان شد و از دیگر سبب باعث نمایان‌تر شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکاتب‌های بشری و نظام‌های مبتنی بر آنها گشت.

بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، نظریه‌پروری و آواری درباره زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظام‌های اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت علمی و روزآمد به حوادث واقعه فکری، به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز عظیم و نیز لزوم آسیب‌شناسی در حوزه فرهنگ ملی و باورداشت‌های رایج دینی به منظور عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی دین و تبیین و عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی محض و کارآمدی را فرض می‌نمود.

بر این اساس «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان یک نهاد علمی- فکری حسب‌الامر و بر اساس نظر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی

آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش فراوان حجت‌الاسلام والمسلمین علی اکبر رشاد در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

این پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی، مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی و غیرانتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی و همچنین مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

پژوهشکده نظام‌های اسلامی که مشتمل بر پنج گروه اقتصاد، فقه و حقوق، سیاست، اخلاق و مدیریت اسلامی است، به طور خاص با مطالعه نظام‌های اجتماعی، هدف‌های زیر را تعقیب می‌کند:

۱. کشف و طراحی نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛

۲. تحقیق و تبیین عالمانه مبانی و مباحث اساسی نظام‌های اجتماعی اسلام و ارادة الگوهای کاربردی در قلمرو آن؛

۳. آسیب‌شناسی نظری و کاربردی نظام جمهوری اسلامی ایران و مدرسانی به متولیان امور و بسترسازی برای تحقق کامل‌تر نظام‌های اسلامی؛

۴. تحقیق درباره مسائل مستحدثه به انگیزه گرسایی در زمینه نیازهای نوپیدای فقهی؛

۵. پاسخگویی به شبهه‌های مطرح درباره فقه و نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛

۶. شناخت و نقد علمی مکتب‌های و نظام‌های معارض.

پژوهش حاضر با عنوان «روحانیت و دولت مدرن» تألیف جناب آقای دکتر فراتی در زمینه جامعه‌شناسی سیاسی نهاد متولی دین، یعنی روحانیت است. وی در این اثر از یک‌سو در صدد بیان نگرش‌های متنوع درونی روحانیت به بافت کلی دولت و نیز در مقام تحلیل مهم‌ترین تفسیر و موضع برخی عالمان دینی در قبال دولت مدرن به‌ویژه تجربه آن در ایران معاصر از سوی دیگر است. نگاهی گذرا بر آثار و آرای جناب آقای دکتر فراتی نشان می‌دهد زمینه

مطالعاتی ایشان فراتر از جامعه‌شناسی روحانیت است؛ با این همه به دلیل اهمیتی که این موضوع در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی یافته، چند سالی است که بر این حوزه تمرکز بیشتری یافته و تا کنون نیز آثار ارزشمندی در این باره به تألیف در آورده است.

جناب آقای دکتر فراتی در اثر حاضر تلاش می‌کند طی چند مبحث، یعنی ۱. دولت مدرن و تجربه آن در ایران؛ ۲. روحانیون سنتی و عرف‌گرا؛ از تعطیلی دولت تا نسخ شریعت؛ ۳. روحانیون راه سوم و بافت جدید؛ نگرش روحانیت معاصر ایران در قبال بافت قدیم و جدید دولت را مورد بررسی قرار دهد تا بدین گونه گفت‌وگوهای آنان درباره دولت دینی را تعمیق بخشد.

بر خود فرض می‌دانیم از محقق محترم جناب آقای دکتر فراتی، عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی و همچنین از نظارت علمی اعضای محترم شورای علمی گروه سیاست به‌ویژه ارزیابان محترم اثر جناب آقای دکتر رضا عیسی‌نیا و جناب آقای دکتر مسعود پورفرد که در به ثمر رسیدن این تحقیق ما را یاری داده‌اند و سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که مسئولیت آماده‌سازی، انتشار و توزیع آن را بر عهده دارد، کمال تشکر و قدردانی خود را ابراز نماییم.

در خاتمه امیدواریم خوانندگان فرهیخته این کتاب، با ارائه نظرهای ارزنده خود، ضمن کمک به تکمیل این تحقیق ارزشمند، ما را در ارائه آثار برتر دیگر یاری فرمایند.

گروه سیاست

پژوهشکده نظام‌های اسلامی